

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд на тема:

„Училищно ръководство и включване в гръцките държавни училища“

За присъждане на образователната и научна степен “доктор”

Област на висше образование: 1. Педагогически науки

Професионално направление: 1.2. Педагогика (Предучилищна педагогика)

Факултет по науки за образованието и изкуствата

Катедра „Предучилищна и медийна педагогика“

Автор: Евдоксия Йоанис Сиолу

Научен ръководител: проф. д-р Божидар Михайлов Ангелов

Евдоксия Йоанис Сиолу реализира своята подготовка в докторантура като редовен докторант към катедра „Предучилищна и медийна педагогика“ към Факултета по науки за образованието и изкуствата с обучение на английски език.

Дисертационният труд на Сиолу в структурно отношение е представен в заглавна страница, съдържание, увод, изложение в пет глави, изводи, препоръки, заключение, използвана литература и приложения. Дисертацията е в обем 228 страници, 17 страници са приложенията, свързани с методологията на изследването. Използваната литература е от 221 източника на английски и гръцки език, публикации в научната област и практиката в сферата на приобщаващото образование на децата. Данните от изследването са онагледени чрез 58 таблици и 20 фигури (диаграми).

Научният проблем, на който е посветен дисертационният труд, е изключително сензитивен и актуален за днешната социална ситуация и образователна политика – включването и обучението на ученици със специални образователни потребности в общообразователните училища и в детските градини. Проучването, анализирането и представянето на гръцката практика в контекста на такова научно изследване е от

значение за обосноваването на политики и извеждането на ефективни подходи и методи при реализиране на приобщаването на децата в детските градини както в други страни, така и у нас.

В дисертационния труд Сиолу демонстрира задълбочени теоретични познания в областта на педагогиката, предучилищната педагогика и специалната педагогика и по-конкретно в сферата на приобщаващото образование. Дисертантката притежава много добри изследователски умения и способности за научно изследване в областта на педагогическата наука и приобщаващото образование.

Авторефератът, в обем 58 страници, отразява обективно съдържанието на дисертационния труд.

Съдържателни характеристики на дисертационния труд

В увода на дисертационното изследване е представена актуалността и научната необходимост от изследване на проблема за отношението и активността на училищното ръководство и учителите за включването на децата със специални образователни потребности в детската градина в посока успешна социална интеграция.

Обоснована е значимостта на разработката, свързана с реализиращите се в последните десетилетия в Гърция процеси на институционализация, социална интеграция и приобщаване на децата със специални образователни потребности към обучаващите институции и задължителното нормативно участие на директорите и учителите в приобщаващото образование на децата.

В първа глава е направен обхвтен анализ на гръцката образователна система. Анализирани са ролята на директорите в гръцките детски градини, определена като сложен процес с дуалистичен характер, за който те трябва да бъдат адекватно подготвени и обучени - както за административна работа, така и за реализиране на преподавателска дейност за постигане на образователните цели.

В тази глава е направен анализ на понятията „деца със специални образователни потребности“ и „специално образование“ в европейския контекст и по-конкретно за гръцката образователна система и на термините – нагласи, включване, приобщаващо образование и приобщаващи практики. Умело са диференцирани равнищата на включване на децата и е представен характера на образователните приобщаващи практики в детската градина.

Поставен е акцент върху образователното право на децата със специални образователни потребности в Гърция да посещават общообразователни институции, като са анализирани законодателните механизми в исторически аспект и към момента за реализирането на ефективно приобщаващо образование.

Изведени са приобщаващи практики като: пълно включване, съвместно обучение, планове за приобщаващо образование, предоставяне на специализирана помощ на учителите, частично включване и др. Обоснована е ефективността от приобщаващото образование чрез такива форми на обучение за осигуряване на възможност на децата със СОП да учат в една и съща среда с връстниците си без специални потребности.

Съществен акцент е извеждането на ползите от приобщаващото образование за децата със СОП, за децата без СОП, за учителите. По отношение на децата със СОП те са конкретизирани в: академични знания, приспособяване към реални житейски ситуации, изграждане на взаимоотношения, създаване на приятелства, уважение и разбирателство с връстниците и др. За децата, които не са със специални образователни потребности: формиране на умения за приемане и адекватно отношение към съучениците си със специални образователни потребности, умения за приемане на различията и развиване на умения за общуване с различни деца, както и да живеят хармонично с тях. За децата с по-нисък успех без СОП ползите са определени като по-добра успеваемост, свързана с по-

добре организирания и последователен учебен процес. За учителите ползите са свързани с по-добро обмисляне на задачите, адаптиране на учебната програма за предоставяне на повече време за всички обучаеми, разработване на широк спектър от нови и креативни методи и подходи за преподаване и за осигуряване на решения при евентуални педагогически проблеми, произтичащи от включването на децата със специални образователни потребности. Аргументирана е също ролята на учителите като изследователи, работещи със силните страни на децата, съобразно индивидуалните им особености и способности, за развиване в по-голяма степен на сътрудничеството и взаимодействието между децата, както и в личностно-професионален план – развиване на гъвкавост в учебния процес и търпение по отношение на резултатите.

Втора глава представя теоретичен анализ на проблема за нагласите на директорите на детските градини и учителите към включването на деца със специални образователни потребности. Изведени са факторите, определящи нагласите на посочените педагогически субекти към включването, а именно: отношение към включването на деца със СОП; условията на труд, учебни материали за подпомагане на децата със специални образователни потребности, сътрудничество между учители и родители, училищни правила; наличие на необходими средства за преподаване и желание на директорите да адаптират указанията си за насърчаване на приобщаващото образование; въпроси, свързани с реалното изпълнение на включването; насърчаване на учениците от директорите да бъдат отговорни за своето обучение, да имат високи стремежи и др.

Въз основа на теоретичните проучвания дисертантката подробно и аналитично извежда основните фактори, които влияят допълнително на нагласите на директорите и учителите към приобщаващото образование, като: образование, опит в приобщаващото образование, преподавателски опит и пол, работни условия, естество и тежест на специалните

образователни потребности на учениците. Тези фактори са в основата на емпиричното изследване, представено в трета глава, чиито резултати са анализирани в четвърта глава на дисертацията.

Трета глава обхваща методологията на изследването. Ясно и точно са определени общата и специфичните цели (задачи) на емпиричното изследване. Умело са дефинирани изследователските въпроси и хипотези. Направено е сполучливо пилотното проучване, чиято успешност се транслира в основното изследване чрез реализирането му в две скали - за измерване на нагласите на директорите и на учителите в гръцките детски градини към приобщаващото образование. Използвани са адаптирани версии на анкети, свързани с преподавателския опит, обучението и средната големина на класа: „Анкета за нагласите на директорите към приобщаващото образование“ (Bailey 2004) и за изследване на нагласите на учителите в гръцките детски градини „Скала на нагласите на учителите към приобщаващите класни стаи“ (Cochran 1997).

Целевата група на изследване е определена чрез многоетапен подход и това са: предучилищни директори и учители в обществени детски градини в Гърция - от две дирекции за начално и средно образование в Гърция: Регионална дирекция за начално и средно образование в Атика и Регионална дирекция за начално и средно образование в Епир. Контингент на изследване са 85 директори и 168 учители от детски градини.

Изследването е реализирано в периода май 2017 – ноември 2017 г.

Данните са анализирани с надеждни статистически методи за проверка на хипотезата, заложена в основата на теоретико-емпиричното изследване, като тест на Стюдънт, алфа на Кронбах, факторен анализ и др.

В четвърта глава са интерпретирани резултатите от статистическия анализ на данните, като е представен сполучлив факторен анализ на

скалите на проучването за нагласите на директорите към приобщаващото образование и на учителите към приобщаващите класни стаи.

Пета глава представя обсъждания, заключения и препоръки по изследваните проблеми. С добра научна информираност и изследователска култура дисертантката извежда и обосновава нагласите на директорите на гръцките детски градини и на учителите към включването като цяло, към включването в зависимост от техния опит, образователно ниво, обучение, години преподавателски опит, професионално развитие и образователно ниво. Особено значимо е интерпретирането на резултатите от емпиричното изследване през проучванията и на други автори, което отвежда анализа в дискуссионно-провокативна среда, а оттук и извежда резултатите от него на още по-високо научно-теоретично и практико-приложно равнище.

В следствие на направените задълбочени и аргументирани изводи от дисертационното изследване са очертани конкретни препоръки по отношение усъвършенстването на теорията и практиката на приобщаващото образование на децата със специални образователни потребности и активната ролята на директорите и учителите като катализатор за приобщаващите политики и практики в образованието.

Някои основни приноси в дисертационния труд:

- Направено е широкоаспектно проучване на нагласите на директорите и учителите в гръцките детски градини към включването на ученици със специални образователни потребности в средата на обществените детски градини, както и на факторите, които им оказват влияние. Изведени са резултати и опит, който може да се мултиплицира и да има транснационален характер, като се взаимстват добрите практики и в други страни.
- На базата на теоретичен анализ на теории, концепции, политики и практики на приобщаващото образование, на нагласите на

директорите и учителите за приобщаването на децата в детските градини и проведеното емпирично изследване на фактори, определящи нагласите за работа на педагогическите специалисти е изведено значението на перманентните обучения на или извън работното място за повишаване на знанията на директорите и учителите за приобщаващите училищни програми, за овладяването на променливите нагласи на педагогическите субекти по отношение на включването, за повишаване знанията на педагогическите специалисти за приобщаващите училищни програми и реализирането им.

- С особен приносен акцент е извеждането и доказването на ползите от приобщаващото образование по отношение на субектите в училищната среда – децата със СОП, децата без СОП и учителите, като: академични знания за децата със СОП, приспособяване към реални житейски ситуации, изграждане на взаимоотношения, създаване на приятелства и др.; повишаване на учебните постижения на децата без специални потребности, формиране на умения и адекватно отношение спрямо различните деца, приемане на различията и др.; за учителите - адаптиране на учебната програма за по-добро обмисляне и представяне на задачите, за повишаване качеството на преподаване и обучение с нови и креативни методи и подходи.

Заклучение

Дисертационният труд *„Училищно ръководство и включване в гръцките държавни училища“*, представен от Евдоксия Сиолу, съдържа значими научни и научно-приложни резултати с принос към науката и практиката по отношение на проучване на нагласите на педагогическите субекти в детските градини за ефективното приобщаващо образование на децата със специални образователни потребности. Важен акцент е

изследването на системата на приобщаващо образование в Гърция, проучването на опита и представянето на добри подходи и методи, които могат да бъдат полезни и в българското приобщаващо образование и в по-широк мащаб.

Въз основа на изведените по-горе аргументи и доказаните научни приноси и постижения, давам **положителна оценка** за дисертационния труд за присъждането на образователната и научна степен „доктор” на **Евдоксия Йоанис Сиолу** в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика (Предучилищна педагогика).

10.03.2019 г.

Проф. д-р Розалия Кузманова – Карталова